

SENEGAAL - ÆŞEMÆŞE NGENNDIJE: Sammba Juulde Caam huÉ“É“ii jaynge!

Soumis par KATANTE LEĀ'OL KAN

03-09-2009

DerniĀ're mise Ā jour : 03-09-2009

Leñol FulÉ“e É“ooyii jogaade fellitanÉ“e É—um Æ“iiÆ“am mum en ngam ndimaagu e É“amtaare gila nde dawaa dawii haa yottii Yonta kala ena wooda É“e leñol ngol fotani kasaara e kasaĀ'ka haa mbaasa heen jawÉ—eele, gannde, doole e mum en to bannge koÉ—ki, dawrugol, É—emngal, pinal e diine. Gila duuÉ“i 53 jawtuÉ—i ummandere pulaagu waÉ—ii to hiirnaange Afrik Pulaar ngoodi, pelle É“amtaare compaa he leyÉ—e FulÉ“e e to É“e É—annanii he winndere . Ko ndeen sagataaÉ“e FulÉ“e culm ngenndiyaĀ'kaagal, É“e pellitani É“amtaare he dow jaambaraagal e nuunÉ—al.

YontaaÉ“e leñol ngol ngoobii É“esngu Pulaagu he kala leydi, sukaaÉ“e murtani JaĀ'de e pinal . Jime e jimÉ—i Pulaar tafaa ngar hirjino yoo gooto kala hiilno ko addanta leñol ngol jam e kisa haa ngol yeeÉ“ee he kaa aduna dogdu e golle. Pelle palÉ—e e gure kuÉ“É“ii duÉ—e jaĀ'de, pinal e golle godÉ—e, magooji pin’dinooji yontannde mbaÉ—aama he dingire haa he ayaw winndere. Defte mbinndaama, kaÉ“irÉ—e keblaama, woodaama janngooÉ“e janngirÉ—e e jannginooÉ“e. Pulaar taÆ“tii maayo momtugol humam’binnaagu, ngal fuÉ—É—iima ittude kolndam, haÉ—de mamre e riwde taamakuru. Ngal mahii koÉ—o soŋcinii balÉ—e e payane. Pulaar wonii tufnde humpito he kaalirÉ—e, jaayÉ—e, ayawooji e lowe ngesa Tuddunde yiir-yiirnde. Pulaagu winndere ummaniima roÉ“tude doÉ“aale pelle jarlitaniÉ—e É“amtaare Pulaagu, kisa e ndimaagu mum. Fedde Tabital Pulaaku winndere woodii ngam wonan’de É“een dariiÉ“e lalorgal golle e dental haa enÉ—am leñol ngol wuura, É—am sagotina he É“uuÉ“ri tengaade aduna wiifniinde he wiidnde Geno jom baÉ—e mo Ā'akkaaka baawÉ—e. Caggal nde FulÉ“e keÉ“geÉ—al, kala poofiroowo É“amtaare he nuunÉ—al wuurduÉ“e waÉ—ti niwnaade laamaade walla laamodeede he ngenndi baaba ana heÉ“i fotde mum haa yoni É—o happitaaki jeyi koÉ—diiÉ—o kadi ooyaaka he jaale tammbootooÉ—e nguurndam leydi e tedo aadee. MawÉ“e men kaalii haa daaÉ—e caali, É“e mbinndii haa ngommbudi hori, É“e magii haa É“e tuumaa kaaÉ—i,É“e tinndi, kaÉ“aa, É“e njarlitii Æ“iiÆ“e e jawÉ—eele maÉ“É“e tawi fof ko haa leñol FulÉ“e waasa won’de no koÉ—ol he aduna ganr É“amtaare. Hannde, aduna kaa hoÉ—dii, kuÉ—i e É—emÉ—e mbellitaniima saaktude golle hakkunde manoore e ñiĀ'ooore oon dingiral mbiy-mi e mbaÉ—mi. Hecci haĀ'ki wonnoo tan golle e hirjino walla lalnugol eÉ“É“ooji ndeenka leñol ngol. HaĀ'ki wonnoo ko ummande ngam yeewtidde e kala mo Geno luÉ“ori geÉ—al to laamuji leyÉ—e É—e FulÉ“e njejaa mbele gooto kala waÉ—mum he bannge heedi. Pulaagu seeraani he goytagal ngammbela leyÉ—e mum to bannge kaalirÉ—e ngenndi, ayaawo ngenndi haa to suudu sarÉ—iiji. Æ“esngu leñol ngol ena wonnoo he ummande ñawndude É—een joote tan haa baÉ“É“atti bon he kolangal É—iin miijooji dimi É—i Geno É“ulni he jili sagataaÉ“e É“e hay gooto heen wonaani cammudawo saka fawee kiite.

MBAÆŞTEN HAKKILLAAJI MEN: Haala Sammba kaa hollirii : o teskaaki darnde ngenndiyaĀ'kooÉ“e leñol makko ndee, o suÉ“iima koÉ—diiÉ—o he dow enÉ—am makko, o golloraaki nuunÉ—al he É“etde to golle É—emÉ—e É—ee njahrata to leydi s ngañgu hakkunde leÆ“Æ“i senegaal kadi o fin’diniiseyÉ—ane he enÉ—am juulÉ“e e É“esngu Afrik. So ngesa nguurdul ticcaama jawaaga dudirooji bonannde he saanga Æ“oogo, haÉ—ata jaan’du dillude tan ko kulol walla É—aminaare. NjiÉ—jaabaade ko he miijo ngo SAMMBA JUULDE CAAM yaltini to suudu sarÉ—iiji leydi Senegaal he jeeje gollodiiÉ“e mum tawi kadi ko he ayaawo ngo É“iÉ“É“e leydi ndii kala kucciti. Haala Sammba kaa jayii he winndere, kono ka É“uri heeroraade ko sennng huwtortooÉ“e É—emngal Farayseere he Tuddunde yiir-yiirnde. Ceerno Mammadu Dem e Ceerno Ibraahiima Saar e saliiÉ“e fenaande heewÉ“e njaabiima heen ko waÉ—i faayiida to bannge ganndal, hakilantaagal e nuunÉ—al Ceerno Mammadu Aamad Lih kadi jokkondirii e Sammba to yeewtere mum faandu almuudo. Sammba wulaani haala mum, Kono o etiima majjiniirde yimÉ“e É“ee yeruuiji É—i njeedatoh he hakkille gannduÉ—o ko yahatee koo. Teskuya laaÉ“É—o kadi heÉ“aama ñalnde heen: N Juulde wayi waawde e laaÉ“de konngol nii, so o hebbinii mehgo e laaÉ“nditaade ko o laaÉ“ndaa ; É—uum tan ena hollira hay so Sammba Pullo oo woni É—oon, o timmaani kam bacca. Ena haani noon É—een jeewte e binndanÉ—e mbaÉ—tee he binndi Pu mbele dentaangal huwtortooÉ“e ngaal É—emngal ena Æ“ellitoo he ndee wempeÆ“ere dillinnde senegaal e kala caliiÉ—o fenaal So en tonngii haala Sammba Juulde kaa ko nii o wiwi kadi o wyiti :“ So en njiÉ—ii leyÉ—e men É“amtoo, ko alaa he sago njanngen É—emÉ—e men ngenndiije: Leydi kala yoo suÉ“o É—emÉ—e É—iÉ—i tawa heen gootal ena janngge he kuuÉ“al leydi É—emngam gootal takkee heen. So tawii ko É—oo he leydi Senegaal ; yoo É—emngal Jolfe ngal suÉ“e he dow waawnere kala leydi Senegaal ”

Ko É—um dee woni miijo ngo Sammba Juulde Caam wukkiti hakkunde É“esngu Senegaal ngu É—emÉ—e 25 ganndaaÉ—e taw ko keÉ“tinanaaÉ—e won’de paggorÉ—e gannde e nafooje nguurndam to ñaawoore leydi ndii. Haadi hay gooto yiÉ—ah k inniraa maaya, leñol FulÉ“e ana jogii hannde muusu e gacce mawÉ—e ngam ndee fergitere nguurndam yan’de he oo mo heewÉ“e njaggunoo É—um e É“een tiiÉ—anÉ“e goonga, É“e koomtirtaake laamuyal walla jawkal aduna. Sammba Juulde fo sembin’de yoo kala leñol fuÉ—É—oro É—emngal mum tawa ena waÉ—da heen ngal koÉ—diiÉ—o mum. So É“etuuiji njanngo, maa leydi kala anndu É—emngal É“urngal janngede e haaleede. So ñalngu cuÉ“agol yontii tawa ko ngonka É—emngal ngal suÉ“atoo hoore mum he dow nuunÉ—al.

Miin mi naatoytah he nguurndam Sammba to sennng dawrugol walla tolno jaĀ'de makko e ñalaaÉ—e o waÉ—dunoo e laamÉ“e Senegaal. Mappotoo mi tan ko he poko-pokolam Pulaagu makko, FuutaĀ'kaagu, e hoolaare leñol ngol joginoo he makko ko adii É—ee baÉ—tane É—e mi yelanaaki hoore am e hono am. Sammba jeyaa ko Wuro soogi he falnde ngenaar, baaba makki wiyatee ko Juulde Caam. Yumma makko wiyatee ko Deede Amar Baylaa ÑaĀ' to Duumga wuro Alfaa. O É“urnoo

won&rsqu;dude ko e neene makko to Ndakaaru, to leegal “ isin ndok” he wuro Caaroy. Neene Deede Amar ko debbo mo Ndakaaru meeÉ—ani hoomtude to bannge diine e É—emngal mum. Omo haÉ—atnoo sukaaÉ“e makko fijid sukaaÉ“e JolfuÉ“e. Nde o laaÉ“ndaa holi ko saabii É—uum ? o wiyi hay mi yiyda É“iyngel am e tuubaak ena kaalda farayseere É mi yiydude ngel e jolfo. So É“iyngel am tawaama he laawol ena lohoo Farayseere, ena metti kono kam o faaydetaake e tuubaako. Jolfo noon ko nanndaaÉ—o goobu kala naatÉ—o he maÉ“É“e, majjat melew. Ko oon dee woni yuman oo Sammba lu hannde silaama njolfaagu ana boomira É—emngal Pulaar he nder leydi Senegaal. Æ•esngu pulaagu winndere, njananeÉ—en k Sammba Juulde men haÅ«ki wonti hannde kustinaaÉ—o he É—emngal men rawaandu sayniraandu tooke jiifaÅ«kooje e koongu aduna keeriiÉ—i. Sammba waabii duuÉ“i mum 70 caggal, Sammba loÉ“É“iima he paalel njuumri laamu waaw kaÉ—aa, Sammba pirlitÉ—o cagataagal mum he dawrugol laamu senegaal, Sammba ko ganndo Fuuta mo humpaaka Ndakaaru, Sammba ko É“amdatenooÉ—o peeje ngam hisnude ndimaagu pulaagu, Sammba ko gannduÉ—o hare men, kaÉ“irÉ—e men e haÉ“diiÉ“e m he leñol so fellitii wontude buruuti maggol ; ñawndole ena kaani waÉ—teede, njogitaaje tammbee, dadule Å«eertinee, ngati haÉ“de e mo renndunoo hare ko huunde saÉ—nde. So tawii ko diine Islaam woni tuugnorgal men ; ndaaroyen yumre (aaye) 178 e yumre 179 to simoore nagge (suuratl baqara), Æ“eewen kadi yumre 45 to simoore rottoodu (suuratul maaidatu) maa en taw toon ko Geno haali he njoÉ“taagu tooñÉ—o. Ngee tooñanngel ko FulÉ“e fof ndenndi É—um, kono kadi pulaar wiyii: ko jo ñale heedata he hunuko mbaroodi. Ndeke ko FulÉ“e senegaal kaani adaade haÉ“aade ndee fenaande ñekateende, kala pullo waÉ—a gaawol e kaÉ—ndal hoto É“esngu leydi mum raaÉ“eede nguu ñawu É“urngu keeferaagu haa fooli siidaa.Tijjaani A meeÉ—ii seedaade nuunÉ—al woon he ngenndiyaÅ«kooÉ“e haa o wiyi so É“e ngoodii he leñol ena haani wuurde e É“amtaade. seedanii en kadi nuunÉ—al Sammba Juulde Caam to senngo dawrugol. KaÅ«ko o malaama ngati o yahdaani e gacce kadi o seedinoo tan ko ko o yiynoo he ngaan saanga.

Ndeke mbiyen hannde o dillii to yanaande makko ngam É—ee bone janÉ—e to sikkanooka. Mbiyen kadi dule makko ñaayaama sabu men anndude haala makko ena waawnoo faamnude É“esngu Sengegaal fotde tooke ngoo miijo arngo dullin&rsqu;de ngesa ba pulaagu waÉ—diri e heege lajal. Enen innitortooÉ“e ngenndiyaÅ«kaagal, ngannden koy teheende men yanaama : Ciftoren laamu Saada dikel Saada, oon wiyiino ko fiyi maayÉ—o koo woppatah guurÉ—o. Ciftoren ilam É—uufaan nd Geno wiyata Annibi Nuuhu yoo woppu heefereeÉ“e É“ee njooloo hay so ko he É“esngu mum É“e njeyaa . Ciftoren no Geno laamnirnoo lbiliisa e no o waÉ—ti É—um caggal nde jamfii diine makko. So tawii en paalkisiima, en njeebiima haa ngoo miijo siynaama he Senegaal tawi kadi Sammba hollaaka njoÉ“di golle mum haa laaÉ“ti ; en ngontah heÉ—ane he winndere etee kala borjoÅ«maa waÉ— he men ko welaa tawi ana anndi ko jam tan wontata. Ceerno Yero Dooroo Jallo wiyii: kala ko dawaaÉ—i ngañondiri, yoo É—i ndentu kam É—i ngofa fowru. Ndeke ena haani ndentinen pelle leñol ngol, leyÉ—e, palÉ—e, gure e hatante teelÉ—uÉ“e, laamÉ“e mbele gooto kala haÉ“toroo Sammba Juulde no waawiri gila he barme kecco. Ko en juulÉ“e, kono so en njottaaki he jogaade kaÉ“torÉ—e he kala mbaydi, leñol men seeratah e tooñeede e yaweede. Tabital pulaaku winndere e kala mo ngoÆ“a mum woni he É“amtaare e kisaal Pulaagu ngummoÉ—en he joÉ—nde, ngannden Sammba ko baÉ—aaÉ—o so ngoo miijo, kono ko konu añÉ“e leñol ngol ngoni caggal makko, ndokken Sammba kala ko o haan&rsqu;di tawa aÉ—en ngollorii pellital, cuusal e hakilantaagal ngannde yoÉ“taade tooñÉ—o É—um e daÉ—ndude fittaandu mum ko he diine Geno Jey Min laaÉ“ndii ko renndo nuunÉ—al, kala jamfiiÉ—o ko min yarnooÉ“e É—um ngulÉ—am…

KuÉ—ol Katante Leñol Kan hoyreejo catal Tijjaani Aan ngal Tabital Pulaaku Farayse